

Centrum Literatury i Języka – Planeta Lem

Centrum Literatury i Języka – Planeta Lem

Kompozycyjnie, funkcjonalnie i ideowo Centrum Literatury i Języka – Planeta Lem zostało zbudowane z następujących elementów:

„Czarne pudło”

– główna przestrzeń ekspozycyjna, elastyczna i otwarta pod względem aranżacji, górująca nad Białym Składem Solnym i Białym Placem, oparta na ażurowej i transparentnej podstawie,

Czarna droga

– droga prowadząca gości od wejścia-zejścia pod płytę Białego Placu, przez układ pochylni-ramp w górę do poziomu głównej ekspozycji, aż na dach,

Przezroczysty cokół

– możliwie maksymalnie lekki, transparentny parter nowej części obiektu,

Biały Skład Solny

– zachowany i zaadaptowany dla potrzeb Centrum budynek,

Biały Plac Solny

– miejska przestrzeń publiczna przeznaczona wyłącznie dla pieszych,

Zejsście pod Plac Solny

– główne wejście do Centrum, początek Czarnej Drogi,

Piąta elewacja

– dach użytkowy, dach zielony, taras widokowy,

Ogrody

– patia przechodzące w otwarte ogrody wychodzące poza teren Centrum, przestrzenie zieleni przenikające budynek i integrujące jego architekturę z otoczeniem.

Uwarunkowania kulturowe, znaczenie przyjętej koncepcji Centrum Literatury i Języka – Planeta Lem dla Krakowa i Małopolski

Centrum w naturalny sposób wpisze się w istniejący, żywy i licznie odwiedzany przez turystów z całego świata zespół miejsc, muzeów i tras spacerowych funkcjonujących przez cały rok pomiędzy Kazimierzem, Placem Bohaterów Getta, Oddziałem Muzeum Historycznego Miasta Krakowa Fabryka Schindlera, Muzeum Sztuki Współczesnej MOCAK, Ośrodkiem dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora CRICOTEKA. Ścisłych, jednoznacznych tras nie sposób zaprojektować, ponieważ nie można do końca przewidzieć jakie będą preferencje ludzi, ich upodobania, reakcje i sposób użytkowania miejskiej przestrzeni. Na pewno można zaproponować szereg możliwości alternatywnych – do wyboru dla mieszkańców, gości indywidualnych i zorganizowanych w grupy. Stąd też podstawową zasadą projektu jest włączenie Centrum, za pomocą proponowanych nowych ciągów pieszych, otwarć, widoków itp. w złożoną sieć miejskiej przestrzeni. Duże znaczenie przywiązuje się do wzmocnienia i włączenia Centrum do systemu przestrzeni publicznych (Biały Plac Solny) oraz pasm zieleni i ciągów spacerowych prowadzących po parkach i zieleńcach nad Wisłą, łączących się z Bulwarami Wiślanymi i poprzez przeprawy mostowe – z drugim brzegiem rzeki.

Znaczenie Centrum dla bezpośredniego sąsiedztwa i dalszego kontekstu

Biały Plac Solny i Biały Skład Solny wraz z widocznym w perspektywie Czarnym „pudłem” będzie widokowym oparciem i domknięciem Placu Bohaterów Getta.

Główne wejście – zejście pod Plac (wejście dla personelu oraz na kameralne imprezy przewidziano poprzez istniejące wejście do składu Solnego) zaprojektowano u zbiegu ulicy Kącik i Na Zjeździe, w miejscu w którym przebiega turystyczny szlak pieszy pomiędzy Fabryką Schindlera i MOCAKIEM a Placem Bohaterów Getta.

Od strony północnej budynek wraz z projektowanymi grupami zieleni zorganizuje przestrzeń w rejonie węzła komunikacyjnego, pomiędzy Centrum a wałami wiślanymi.

Centrum stanie się też zapewne znakiem charakterystycznym dla przystanku kolei aglomeracyjnej, określając jego nieformalną (i być może kiedyś zmienioną na oficjalną) nazwę „Centrum Lema”.

W dalszym kontekście nowe Centrum wzbogaci panoramę prawobrzeżnego Krakowa i odwrotnie – pozwoli podziwiać panoramę miasta z kolejnego punktu widokowego położonego na dachu.

W skali urbanistycznej Plac Solny wraz z nową zabudową wzmocni znaczenie w kompozycji miasta osi widokowo-komunikacyjnej ulicy Starowiślnej, wyznaczonej i realizowanej od końca XIX w., a zorientowanej na dominantę w postaci Kościoła Mariackiego.

Główne założenia programowo-przestrzenne

„Czarne pudło” nowej części *Centrum Literatury i Języka – Planeta Lem* miałyby, wsparte na transparentnym parterze, unosić się ponad białym Składem Solnym. Plan nowego Centrum obejmuje zdecydowaną większość leżącej po wschodniej stronie, dostępnej działki, wraz z powierzchniami wskazanymi do zachowania w formie terenów zielonych. Zostały one włączone do koncepcji architektonicznej jako wewnętrzne ogrody-patia.

Parter, „**przezroczysty cokół**”, to w założeniu wolny plan (na tyle, na ile pozwala na to zadany układ funkcjonalny, konstrukcja, technika budynkowa itp.) ze swobodnie rozmieszczonymi „bryłami” poszczególnych funkcji, których ściany mają być przeznaczone na graffiti oraz do mocowania elementów ekspozycyjnych. Parter ma być też maksymalnie przezroczysty, osłonięty szklanymi kurtynami, które nie ograniczają widoków. Plan w znacznym stopniu organizują wewnętrzne ogrody z zachowaną, uzupełnioną i odtworzoną zielenią.

Istniejący budynek Składu Solnego został zaadaptowany na potrzeby nowej funkcji w takim zakresie, na jaki pozwalają wielkości jego traktów, wysokości kondygnacji i rozpiętości stropów. Dokonano w nim szeregu modyfikacji, szczególnie na poziomie +1, nie wychodząc jednak poza istniejącą kubaturę.

„**Biały Plac Solny**” przed „**Białym Składem Solnym**” miałby być przestrzenią publiczną, dostępną dla wszystkich mieszkańców i gości Krakowa jako integralna część przestrzeni miasta. Plac został pomyślany jako „czyste” funkcjonalnie i przestrzennie przedpole eksponujące starą budowlę, przeznaczone wyłącznie dla ludzi. Będzie na niej możliwe – zgodnie z oczekiwaniami gospodarzy – organizowanie otwartych spotkań plenerowych i wydarzeń „na placu”. Nie przewiduje się na nim stałych miejsc do parkowania samochodów, natomiast możliwy będzie dojazd techniczny i ratunkowy.

Miejsca do parkowania, dostawę, pomieszczenia techniczne i magazynowe zaprojektowano w dwukondygnacyjnej części podziemnej. Miejsce postojowe dla autokaru zlokalizowano w rejonie wejścia od strony zachodniej.

Na placu, oprócz istniejących drzew wskazanych do zachowania i niewielkich płaszczyzn ziemi przeznaczonej dla roślin (krzewy, trawy i kwiaty), zaprojektowano windę osobową prowadzącą do głównego wejścia na poziom -1, wprost na „**czarną drogę**”. O windę została oparta płaszczyzna – tafla szklana, posiadająca pewien stopień lustrzanego odbicia. Ma ona stanowić rodzaj doraźnego scenicznego tła. Za sprawą płaszczyzny lustra przebijającego strop placu, na poziom -1 przedostawałoby się światło dzienne.

Wejście główne znajduje się w zachodniej części działki i zostało ukształtowane jako zejście pod plac, pod miejscowo podniesioną płaszczyznę i prowadzi z poziomu terenu na poziom -1. Zostało ono osłonięte podniesionym narożnikiem placu, uformowanym w stopnie-siedziska. Zejście pod ziemię to jednocześnie początek „Czarnej drogi”, osi funkcjonalno-przestrzennej prowadzącej odwiedzającego od wejścia pod podniesionym fragmentem placu, podziemnym tunelem, a następnie w górę układem zawracających ramp, aż na główny poziom ekspozycyjny. Pochylniami można pójść jeszcze wyżej – na poziom dachu. Ruch w górę odbywa się wokół „drzewa” (kosmicznego, językowego, komunikacyjnego).

Na dachu znajduje się ogólnodostępny taras. Najwyższy poziom służy do oglądania najbliższego otoczenia, podziwiania panoram, dalekich widoków, obserwacji nieba, gwiazd, planet ... . Jest również pomyślany jako miejsce wystaw, wydarzeń i plenerowych spotkań „na dachu”. Znajdują się tam „meble architektoniczne” pozwalające na aranżowanie czasowych ekspozycji.

Wolny rzut wystawy głównej, będzie pozwalał na zmienną aranżację wystaw. Z zewnątrz postrzegany jako „Czarne pudło”, jest oświetlony światłem dziennym za sprawą przeszklonych ścian w osiach F, G oraz pomiędzy osiami 5 i 6., a także w osiach 2 i 6. Podobnie jak w akustyce wnętrz, w oświetleniu powierzchni wystawowych należy stosować zasadę „strojenia” do wymaganych parametrów, poprzez używanie przysłon, zmatowień itp. W tym między innymi celu przewidziano systemy regulowanych automatycznie pod wpływem promieni słonecznych (za pomocą mechatroniki) oraz manualnie w zależności od potrzeb, przysłon ścian, w tym przeszkleń ściany zachodniej oraz ścian okalających wewnętrzny ogród.

Czerń w Centrum Literatury i Języka ma znaczenie bardziej funkcjonalne niż symboliczne – jest uniwersalnym, neutralnym tłem, zarówno dla ekspozycji muzealnych, wyposażenia technicznego, zieleni wewnętrznych ogrodów, wyposażenia multimedialnego jak i kolorowych, zmiennych grup ludzi odwiedzających *Centrum*. Elewacje widocznego z wielu miejsc charakterystycznego „Czarnego

pudła” to żyjąca, częściowo połyskliwa, częściowo matowa „skóra”. Decydować o tym będzie receptura betonu – cementu, kruszywa oraz dodatków i powłok, a także interakcja z otoczeniem (zielen, światło cienie i odbicia). Powierzchnia dachu również czarna – w różnych stopniach i odcieniach, matowa i połyskliwa z przeważającymi powierzchniami „dachów zielonych” stanowiących uzupełnienie wymaganej dla działki powierzchni biologicznie czynnej.

Zielen

Duży wpływ na jakość przestrzeni i percepcję architektury będzie miała zielen w postaci ogrodów penetrujących wnętrza obiektu. Powstaną one w miejscach przewidzianych w planie zagospodarowania przestrzennego. Przewiduje się i zdecydowanie rekomenduje, jako najlepsze rozwiązanie, rozwinięcie pasm zieleni poza obręb działki Centrum.

Wieloletnie doświadczenia w zakresie uprawy roślin wskazują, że pomimo dołożenia należytej staranności niektóre drzewa nie przeżywają sąsiedztwa głębokich wykopów lub czasowego obniżenia wód gruntowych w czasie budowy. Stąd też zakłada się, że zaistnieje konieczność dodatkowych nasadzeń uzupełniających. W związku z tym projektuje się grupy brzoź posadzone na częściach terenu przeznaczonych pod zielen. Ich charakterystyczna morfologia – czarno-białe pnie i ażurowe korony drobnych liści oraz przystosowanie do miejscowego klimatu będą właściwym uzupełnieniem architektury.

Stosunkowo gęsto zaplanowane w projekcie rośliny nie mają pełnić funkcji wymaganego, dobrze widzianego dodatku i dekoracji. Są pomyślane jako integralny element kompozycji, który podejmie dialog z architekturą. Drzewa powinny zaistnieć w kadrach wnętrz, mają też za zadanie pomóc w budowaniu głębi w widokach perspektywicznych z różnych kierunków i zwielokrotnionych odbiciach.

Na dachu-tarasie widokowym zaprojektowano zazielenienie ekstensywne, które z punktu widzenia technicznego i ekonomicznego jest już rozwiązaniem standardowym. Jego zalety są powszechnie znane i nie budzą wątpliwości, natomiast z punktu widzenia widza-odbiorcy są bezcennym wzbogaceniem architektury.

Plan sytuacyjny

Zadany program i wizja funkcjonowania Centrum powoduje, że dostępny teren musi być wykorzystany bardzo intensywnie. Jednocześnie autorzy koncepcji są zdania, że plac przed Składem Solnym powinien pozostać w całości do dyspozycji pieszych. Z tego powodu obiekt wypełnia praktycznie całą dostępną działkę, zachowując tylko wymagane odległości i elementy obsługi komunikacyjnej, przeciwpożarowej itp.

Studium zagospodarowania terenu

Układy komunikacji kołowej powinny być ograniczane do niezbędnego minimum. Stąd też od strony zachodniej i północnej przewidziano system nieuciążliwych niezbędnych dróg, ciągów pieszo-jezdnych dla pojazdów ratowniczych, technicznych i obsługi oraz motorów i rowerów.

Autorzy projektu są przekonani, że w rejonie Centrum należy rozwijać tereny zielone, parkowo-ogrodowe, powiązane w z istniejącymi grupami zieleni. Jest bowiem szansa, aby stworzyć system połączonych zielonych enklaw, parków i ciągów spacerowych, składających się z Bulwarów Wiślanych, Parku Zabłockiego wraz z jego kontynuacją w kierunku południowym, zieleni w obszarze ślimaków drogowych przy mostach Kotlarskim i Powstańców Śląskich.

Rozwiązania funkcjonalno-przestrzenne, konstrukcyjne, materiałowe, instalacyjne

Konstrukcja – w części podziemnej monolityczna żelbetowa, w części nadziemnej układ szkieletowy składający się z żelbetowych słupów i zespolonych stropów stalowo-żelbetowych. Układ ramp-pochylni żelbetowy, monolityczny wieszany naciągach stalowych.

Uwagi techniczno-realizacyjne

Przewiduje się częściowe podpiwniczenie istniejącego budynku w celu zabezpieczenia możliwości obsługi technicznej tej części kubatury za pomocą instalacji budynkowych.

Rozwiązania materiałowe

Biel

Plac przed Składem Solnym i sam budynek mają być białe, bardzo jasne, matowe. Podstawowy materiał to biały beton (na bazie białego cementu), przekładki z kamienia wapiennego.

Czerń

Powierzchnie takie jak posadzki, stropy-sufity i ściany „Czarnej Drogi” oraz „Czarnego Pudła” zaplanowano jako różnego rodzaju płaszczyzny o zróżnicowanej fakturze – lśniącej, matowej i pośredniej.

Czerń jaką proponuje się w projekcie jest zróżnicowana, zarówno pod względem faktury i stopnia odbicia, z widocznymi „przetarciami” i nieregularnościami. Od strony placu (zachód) elewacja powinna być raczej matowa, pochłaniająca, od strony północnej – gdzie budynek będzie widoczny z mostu i z Bulwarów Wiślanych – w założeniu będzie płaszczyzną odbijającą, lśniąca. Również od południa, w celu ograniczenia pochłaniania energii cieplnej, czerń powinna być powierzchnią odbijającą.

Rozwiązania sprzyjające polityce zrównoważonego rozwoju

Wszystkie zalecenia zawarte w wymaganiach konkursowych odnośnie energooszczędności i jakości rozwiązań techniczno-materiałowych są słuszne i będą realizowane na kolejnych etapach projektowania.

W projekcie przewidziano zastosowanie rozwiązań wymaganych przepisami oraz sprawdzonych pod względem technicznym i ekonomicznym:

- przegrody budowlane (ściany pełne, przeszklenia, stropodachy, posadzki na gruncie) o co najmniej wymaganych parametrach termoizolacyjnych,
- systemy sterowania i monitoringu zużycia energii elektrycznej, cieplnej, chłodniczej (BMS),
- system odzyskiwania ciepła w instalacji wentylacji/klimatyzacji,
- urządzenia i wyposażenie ograniczające nadmierne zyski ciepła w porze letniej (szkło elewacyjne o odpowiednio dobranych selektywnych parametrach, rolety, żaluzje, możliwość mechanicznego przewietrzania),
- energooszczędne oświetlenie LED a w strefach używanych przez małą ilość osób czujniki ruchu,
- instalacje i urządzenia sprzyjające oszczędzaniu wody do celów bytowych.

Biel istniejącego budynku (ścian i dachu) oraz płaszczyzny placu przed jego frontem będą posiadały naturalne właściwości sprzyjające odbijaniu promieniowania słonecznego. Zapobiegnie to, podobnie jak zieleń na dachu, nadmiernej akumulacji ciepła.

Czerń części muzealnej w polskiej strefie klimatycznej (nawet po uwzględnieniu niekorzystnych zmian w przyszłości) z uwagi na zwiększony stopień pochłaniania energii cieplnej nie stanowi realnego problemu. W bilansie energetycznym zapotrzebowanie na chłodzenie w okresie letnim jest równoważone zapotrzebowaniem na ogrzewanie (któremu akumulacja energii słonecznej sprzyja) w znacznie dłuższym okresie czasu.

Ponadto ściany zewnętrzne zaprojektowano jako ściany w systemie wentylowanym, co zapewni naturalną i skuteczną ochronę przed nadmiernymi zyskami ciepła we wnętrzu budynku.

Uwagi

Szczegółowej analizy pod względem funkcjonalno-programowym wymaga lokalizacja na terenie Centrum zadanej w programie ilości miejsc parkingowych. Zdaniem autorów spełnienie tego warunku jest technicznie możliwe, jednakże należy zastanowić się czy tego rodzaju funkcja nie będzie stanowiła zbyt dużego obciążenia dla Centrum (w czasie realizacji i eksploatacji). Rozwój komunikacji zbiorowej i powszechne trendy w miejskiej polityce transportowej nakazywałyby staranne rozważenie tej kwestii.